

I. ULUSLARARASI DİLİN GÜCÜ, KÜLTÜRÜN HAFIZASI TÜRK DÜNYASINDA ORTAK DEĞERLER SEMPOZYUMU

15 ARALIK 2025
BAKU & KARS

BİLDİRİLER KİTABI

EDİTÖRLER

DOÇ. DR. MUHAMMED ALPARSLAN KARTAL

DOÇ. DR. MURAT SARIGÜL

DOÇ. DR. MELEYKE MEMMEDOVA

DR. ÖĞR. ÜYESİ DİLARA TINAS

15 Aralık Dünya Türk Dili Ailesi Günü Anısına

Kafkas Üniversitesi Ebu'l-Hasan Harakani Uygulama ve Araştırma Merkezi

TÜRK EĞİTİM YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	35
TAM BİLDİRİLER (PROCEEDINGS)	37
TÜRK DÜNYASINDA ENTEGRASYON VE DİL FAKTÖRÜ	1
<i>Prof. Dr. Mehmet YÜCE</i>	
TÜRK DÜNYASININ GELECEĞİNDE DİL-VARLIK- DEĞER VE BELLEK KAVRAMLARINI YENİDEN DÜŞÜNMEK	13
<i>Prof. Dr. Mitat DURMUŞ</i>	
ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ДЕТЕКТИВІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЗЕРТТЕЛІСІ	19
<i>Prof. Dr. Gülcihan ORDA</i>	
TÜRK DÜNYASININ ORTAK DEĞERLERİ: DİLDE BİRLİK ÇALIŞMALARI	24
<i>Prof. Dr. Elçin İBRAHİMOV</i>	
ŞİDDETİN AKTARIMINDA DİL: KÖROĞLU’NUN AZERBAYCAN ANLATMASI ÖRNEĞİ	34
<i>Prof. Dr. Adem BALKAYA</i>	
ÇOCUK KİTAPLARINDA AİLE TİPLERİ*	44
<i>Prof. Dr. Yasin Mahmut YAKAR - Sinem KUZU KARADAĞ</i>	
CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE TE'LİF EDİLEN BİR MİRÂCİYE: TEFSÎRU MÎRÂCÎ'N-NEBÎ	53
<i>Doç. Dr. Muhammed Alparslan KARTAL</i>	
AZINLIK TÜRKLERİN TÜRK DÜNYASINDAKİ ROLÜ	60
<i>Mudhafar Ahmed KHORSHEED - Doç. Dr. Nebil Şahin KİFRİLİ</i>	
YÛNUS EMRE DÎVÂNÎ'NDA CEMİYET ELEŞTİRİSİ	70
<i>Doç. Dr. Murat VANLI</i>	
GEÇİŞ RİTÜELLERİNDE SÖZÜN BÜYÜSÜ: AZERBAYCAN VE ANADOLU KÜLTÜRÜNDE DUA, BEDDUA VE NİYET DİLİ	83
<i>Doç. Dr. Meleyke MEMMEDOVA</i>	
KARAKALPAKLAR'IN AİLE TÖRENLERİNDE ESKİ TÜRK KÖKENLİ TERİMLERİN VE GELENEKLERİN YANSIMASI	97
<i>Doç. Dr. Kuanishbek Jienbekovich TUREKEEV</i>	
ƏSKİ TÜRK SÖZLƏRİNİN SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ (“Dastani-Əhməd Hərami” əsəri əsasında)	105
<i>Doç. Dr. Aytən Arzulla qızı ƏHMƏDOVA</i>	
TOPLUMSAL TENKİT ZÂVİYESİNDEN NESİMÎ’NİN ŞİİRLERİ	111
<i>Doç. Dr. Murat VANLI</i>	
SOSİAL-MƏDƏNİ DƏYİŞİKLİKLƏR ŞƏRAİTİNDƏ MASKULİN NARRATİVLƏRİN DİNAMİKASI VƏ AZƏRBAYCAN NƏSRİNDƏKİ DİNAMİKASI	120
<i>Doç. Dr. Maral YAQUBOVA</i>	

TURKIY XALQLAR NOMODDIY MADANIY MEROSI VA UMUMIY QADRIYATLARI	128
<i>Doç. Dr. Mashhuraxon DARMONOVA</i>	
AZƏRBAYCAN'DA GELENEKSEL OYUNLAR VE MEYDAN GÖSTERİLERİ	131
<i>Doç. Dr. Naile ASKER</i>	
TÜRKÜSTAN ETNONİMİ VƏ EPONİMİ “DƏDƏ QORQUQ KİTABI”NDA MƏKAN İŞARƏSİ KİMİ..	138
<i>Doç. Dr. Atif İSLAM oğlu İSLAMZADƏ</i>	
ORTA ƏSRLƏR AZƏRBAYCAN DİLLİ POEZİYADA XALQ HİKMƏTİNİN BƏDİİ TƏCƏSSÜMÜ	143
<i>Doç. Dr. Sevinc ƏLİYEVƏ</i>	
AZƏRBAYCANDA ƏLİFBƏ REFORMU: ELM VƏ KÜLTÜRÜMÜZDƏ ORTAQ ƏLİFBƏ, ORTAQ ƏDƏBİ DİL, ORTAQ TERMINOLOGİYƏ MƏSƏLƏLƏRİ	150
<i>Doç. Dr. Esmira FUAD</i>	
KARSLI MUSTAFA COŞKUN (SEFFİ) EFENDİ'YE GÖRE ETKİLİ HATİPLİK ESASLARI.....	156
<i>Doç. Dr. Muhammed Alparslan KARTAL</i>	
XV. ƏSR AZƏRBAYCAN ŞAİRİ ƏFSƏHƏDDİN HİDAYƏT DİVANININ ƏLYAZMA NÜSXƏLƏRİNDƏ SÖZLƏRİN DƏYİŞDİRİLMƏSİ, ƏLAVƏ VƏ İXTİSARI	161
<i>Doç. Dr. Aidə BABUTCU</i>	
1918-Cİ İL ŞAMAXI SOYQIRMININ FÖVQƏLADƏ TƏHQİQAT KOMİSSİYASININ SƏNƏDLƏRİ ƏSASINDA ARAŞDIRILMASI	171
<i>Doç. Dr. Sübhan TALIBLI</i>	
TANZİMAT EDEBİYATINDA GELENEKSEL VE MODERN YAKLAŞIMLAR	178
<i>Doç. Dr. Eşqane BABAYEVƏ</i>	
ORHON YAZITLARI İŞİĞINDA TÜRK DİL BİLİNCİNİN FELSEFİ TEMELLERİ.....	187
<i>Doç. Dr. Eyup Sertaç AYAZ</i>	
KARSLI ÂLİM MUSTAFA COŞKUN EFENDİ'NİN TÜRKÇE MEVLİDİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	194
<i>Doç. Dr. Muhammed Alparslan KARTAL</i>	
TÜRK DÜNYASININ ORTAK BİR DEĞERİ OLARAK GÖNÜL	199
<i>Doç. Dr. Arzu ŞEYDA GÜVEN</i>	
GLOBALİZATSIYA SHAROITIDA O'ZBEK TILI TERMINOLOGİYASINING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	211
<i>Doç. Dr. Gulandom MİRXANOVA</i>	
ORTA ASYA İSLAM ŞEHİRLERİNDE MEKÂN-HAFİZA İLİŞKİSİ	218
<i>Dr. Ögr. Üyesi Zamira AHMEDOVA</i>	
TÜRK DİLLƏRİNDƏ FRAZEOLÖJİ VAHİDLƏRİN ORTAQ SEMANTİKASI VƏ KULTUROLOJİ DƏYƏRLƏRİ.....	226
<i>Dr. Günel Rəhman qızı ŞAMİLOVA</i>	

GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA O‘ZBEK TILI TERMINOLOGIYASINING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Doç. Dr. Gulandom MİRANOVA

Buxoro Davlat Pedagogika İnstitutı

guli89mirxan@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0244-7642

Annotatsiya

Globallashuv davri o‘zbek tilining terminologik boyligiga yangi imkoniyatlar va bir vaqtda murakkab muammolar keltirmoqda. Zamonaviy fan, texnologiya, iqtisodiyot va madaniyat sohalaridagi jadal rivojlanish yangi tushunchalar va atamalar oqimini keltirib chiqarmoqda. O‘zbek terminologiyasining asosiy istiqboli — milliy til qadriyatlarini saqlab, xalqaro terminlarni maqsadli singdirish, ekvivalent terminlar yaratish va ilmiy an‘analarni rivojlantirishda ifodalanadi. Maqolada globallashuv sharoitida o‘zbek tili terminologiyasining rivojlanish bosqichlari, zamonaviy holati va istiqbollari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Til va jamiyat taraqqiyoti o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik asosida o‘zbek terminologiyasining shakllanish jarayoni tarixiy ketma-ketlikda yoritiladi. Xususan, maqolada o‘zbek terminologiyasining an‘anaviy bosqichi, sovet davri termin yaratish tajribasi, mustaqillikdan keyingi milliy terminologiyani rivojlantirish jarayoni hamda globallashuv ta’siri ostidagi hozirgi bosqich alohida ko‘rib chiqiladi. Globalizatsiya jarayonlari natijasida ilm-fan, texnika, axborot texnologiyalari, iqtisodiyot va madaniyat sohalarida yangi tushunchalarning jadal paydo bo‘lishi terminologik tizimga kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Maqolada xorijiy terminlarning (asosan ruscha, inglizcha) o‘zbek tiliga kirib kelishi, ularni o‘zlashtirish, moslashtirish va muqobillash muammolari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, milliy termin yaratish imkoniyatlari, ichki til resurslaridan samarali foydalanish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Tadqiqotda o‘zbek terminologiyasini rivojlantirish istiqbollari sifatida normativ terminologik siyosatni kuchaytirish, sohaviy terminologik lug‘atlar yaratish, elektron va korpus asosidagi terminologik bazalarni shakllantirish, shuningdek, xalqaro tajribani hisobga olgan holda milliy termin yaratish tamoyillarini takomillashtirish zarurligi asoslab beriladi. Maqola natijalari o‘zbek terminologiyasini globallashuv sharoitida barqaror va tizimli rivojlantirishga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir.

Kalit so‘zlar: termin, lug‘at, terminologik sistema, leksema, integratsiya.

Küreselleşme Koşullarında Özbekistan Terminolojisinin Gelişimine İlişkin Beklentiler

Özet

Küreselleşme çağı, Özbek dilinin terminolojik zenginliğine yeni fırsatlar ve aynı zamanda karmaşık sorunlar getiriyor. Modern bilim, teknoloji, ekonomi ve kültür alanlarındaki hızlı gelişmeler, yeni kavram ve terimlerin ortaya çıkmasına neden oluyor. Özbek terminolojisinin temel perspektifi, ulusal dilin değerlerini korurken, uluslararası terimlerin bilinçli bir şekilde özümzenmesi, eşdeğer terimlerin oluşturulması ve bilimsel geleneklerin geliştirilmesinde ifade bulmaktadır. Bu makale, küreselleşme bağlamında Özbek dilinin terminolojisinin gelişim aşamalarını, mevcut durumunu ve gelecek perspektifleri bilimsel ve teorik bir bakış açısıyla analiz etmektedir. Dil ve toplumun gelişimi arasındaki ayrılmaz bağa dayanarak, Özbek terminolojisinin oluşum süreci tarihsel bir sırayla ele alınmaktadır. Özellikle, makale Özbek terminolojisinin geleneksel aşamasını, Sovyet dönemindeki terim oluşturma deneyimini, bağımsızlık sonrası ulusal terminolojinin gelişim sürecini ve küreselleşmenin etkisi altındaki mevcut aşamayı ayrı ayrı ele almaktadır. Küreselleşme süreçlerinin bir sonucu olarak, bilim, teknoloji, bilgi teknolojileri, ekonomi ve kültür alanlarında yeni kavramların hızla ortaya çıkması, terminolojik sistemi güçlü bir şekilde etkilemektedir. Makale, Özbek diline giren yabancı terimlerin (başta Rusça, İngilizce) sorunlarını, bunların özümzenmesini, uyarlanmasını ve yerini almasını analiz etmektedir. Aynı zamanda, ulusal terimlerin oluşturulması ve yerel dil kaynaklarının etkin kullanımı olanaklarına özel önem verilmektedir. Çalışma, Özbek terminolojisinin gelişimi için normatif terminoloji politikasının güçlendirilmesi, sektörel terminoloji sözlüklerinin oluşturulması, elektronik ve korpus tabanlı terminoloji veritabanlarının oluşturulması ve uluslararası deneyim dikkate alınarak ulusal terimlerin oluşturulması ilkelerinin geliştirilmesi ihtiyacını gerekçelendirmektedir. Makalenin sonuçları, küreselleşme bağlamında Özbek terminolojisinin sürdürülebilir ve sistematik gelişimine hizmet etmesi açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: terim, sözlük, terminolojik sistem, leksik birim, entegrasyon.

Prospects For The Development Of Uzbekistan Terminology In The Conditions Of Globalization

Abstract

The era of globalization brings new opportunities and at the same time complex problems to the terminological wealth of the Uzbek language. The rapid development in the fields of modern science, technology, economics and culture is giving rise to a stream of new concepts and terms. The main perspective of Uzbek terminology is expressed in the purposeful absorption of international terms, the creation of equivalent terms and the development of scientific traditions, while preserving the values of the national language. The article analyzes the stages of development, the current state and prospects of the terminology of the Uzbek language in the context of globalization from a scientific and theoretical perspective. Based on

the inextricable link between the development of language and society, the process of formation of Uzbek terminology is covered in historical sequence. In particular, the article separately considers the traditional stage of Uzbek terminology, the experience of term creation in the Soviet era, the process of development of national terminology after independence, and the current stage under the influence of globalization. As a result of globalization processes, the rapid emergence of new concepts in the fields of science, technology, information technologies, economics and culture has a strong impact on the terminological system. The article analyzes the problems of foreign terms (mainly Russian, English) entering the Uzbek language, their assimilation, adaptation and substitution. At the same time, special attention is paid to the possibilities of creating national terms, the effective use of domestic language resources. The study substantiates the need to strengthen the normative terminological policy, create sectoral terminological dictionaries, form electronic and corpus-based terminological databases, as well as improve the principles of creating national terms taking into account international experience as prospects for the development of Uzbek terminology. The results of the article are significant in that they serve the sustainable and systematic development of Uzbek terminology in the context of globalization.

Keywords: term, dictionary, terminological system, lexeme, integration.

1. KIRISH

Turli jabhalardagi taraqqiyot ilm-fan rivoji bilan hamnafas amalga oshadi – terminlar shu taraqqiyot bosqichlarida yig'ilgan bilim, asoslangan obyektiv tajribani nomlaydi. Terminologiya ilmiy til asosini tashkil etib, qat'iy tizimga bo'ysundirilganligi, barcha so'zlashuvchilar ongida ayni ma'no-mazmunni ifodalashi bilan leksik sathning boshqa paradigmatlaridan farqlanadi. Shu jihatdan terminologiyani butun insoniyatning universal lisoniy tasviri elementi deb izohlash mumkin. Muayyan tilning terminlar hisobiga boyishi ushbu tilda so'zlashuvchi ijtimoiy guruhning turli mamlakatlar bilan jadal madaniy, siyosiy va ilmiy aloqalarga kirishishi natijasida ro'y beruvchi jarayondir. Ijtimoiy hayotning turli jabhalari, xususan, din, san'at va hunarmandchilik terminlarga boy bo'lib, xalqlar orasida mazkur sohalar sabab terminologik almashinuvlar antik davrdan boshlangan, lekin terminlarni alohida soha sifatida o'rganish ilmiy-texnik taraqqiyot avjiga to'g'ri keladi. Jahon nazariy terminologiyasi o'tgan asr boshlarida ilmiy-texnik atamalar tadqiqi va tahlili asosida shakllandi. Ferdinand de Sossyur tilning sistem xarakteriga urg'u bergan bo'lsa, Alfred Sklomann terminlar tizmiyligi haqida fikrlarini bayon etgan. Alfred Sklomann fikriga ko'ra, tildagi barcha atamalar o'zaro chambarchas bog'liq, bir-birini taqazo etuvchi butun qismlaridir. Ingliz atamashunos olimi J.Holmsdorm terminlarni standartlashtirish zaruratini asoslab, sohada atamalarning unifikatsiya mezonlarini ishlab chiqdi. Yaratilgan baza asosida atamashunos A.Vuster termografik tajribadan kelib chiqib terminologiya nazariyasini shakllantirdi. Uning muallifligidagi "Asosiy tushunchalar lug'ati" ("Dictionary of Basic Concepts") fransuz va ingliz terminlarini aniq qonuniyatlar asosida tarjima yoki interpretatsiya qilganligi bilan ahamiyatli bo'ldi. Manbada terminni o'zlashtirish shartlari, tarjima qilish texnikasi, adaptatsiya va transliteratsiya masalalari izchil yondashuv bilan mukammal shaklga keltirilgan. Ilmiy-texnik atamalar tahliliga tayanib jahon terminologiya nazariyasi shakllantirildi. Bu soha ichida ilmiy-texnik terminlar qiyosi va tarjimasidan tashqari, ijtimoiy terminologiya, terminologiyaning kommunikativ nazariyasi, ijtimoiy-kognitiv terminologiya va kognitiv tilshunoslik uchun tayanch tushuncha bo'lgan freym terminologiyasi taraqqiy etdi.

2. ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbek tilshunosligida terminologiya sohasi jahon malakasida bo'lgani kabi o'tgan asrda shakllana boshladi. Sababi fan-texnika taraqqiyoti, zamonaviy tamaddun elementlarining hayotimizga kirib kelishi natijasida tilimiz yangi terminlar bilan jadal ravishda boyib bordi. Bu davrga qadar tilimizda atamalar tizimi mavjud edi. Mahmud Koshgariyning "Devoni lug'otit turk" lug'ati, shuningdek, Mahmud Zamahshariyning "Muqaddimat ul-adab" asari turkiy atamalarni qayd etganligi bilan ahamiyat kasb etadi. Har qanday uzoq muddatdan beri yashab kelayotgan jonli til sifatida o'zbek tili ham turli sohalardagi atamalarga boy. Davriy mansubligiga ko'ra turkiy, xususan, o'zbek tilidagi termin-atamalarni 6 guruhga ajratish to'g'ri bo'ladi. Tarixiy terminlarni qadimgi turkiy til termin-atamalari, eski turkiy til termin-atamalari, eski o'zbek adabiy tili termin-atamalariga ajratish mumkin. Termin so'zlar yoki termin atamalar kundalik nutqda ham keng iste'mol qilinishi bilan sof ilm-fanga xos terminlardan farqlanadi. Terminlar tizimi leksik sathning eng yuqori dinamikaga ega bo'lgan qismidir. Zotan bu tizimda yangi terminlarning iste'molga kirib kelishi, mavjud terminlarning tor nutqiy doiradan umumiste'mol birligiga aylanishi muntazam kuzatiladi. Tilimizdagi tarixiy termin-atamalar tasnifi turli davrlardagi nutq va yozuv o'zgarishlari bilan birga ijtimoiy-siyosiy tuzumdagi transformatsiyalar sababli farqlanadi. Keyingi uch bosqich nisbatan yangi tarixni, ya'ni sobiq sho'ro davrida shakllangan, o'zlashgan, moslashtirilgan terminlar, Mustaqillik davri atamalari hamda globallashtirish va integratsiya shart-sharotidagi terminlar deb davrlashtirish mumkin. Ijtimoiy

hayotdagi o'zgarish va turli jarayonlar terminlarda akslanadi. Yangi terminlarning o'zlashishi, eskilarining mazmunan yoki shaklan transformatsiyaga uchrashi jamiyatdagi o'zgarishlardan dalolat beradi. Ko'ndalang kesilgan daraxt poyasidagi halqalar zichligi uning yoshi, yil sovuq yoki iliq kelganligidan dalolat bergani kabi tildagi terminlar yangi ijtimoiy tajriba, jamiyatdagi yangilanish va tub burilishlarni aks ettiradi. Xususan, tilimizdagi terminlarning tarixiy davrlashtirilishiga e'tibor qarataylik:

1. Qadimgi turkiy til termin-atamaları – manbasi tosh bitiklar, yozuv shakli piktografik. Bu terminlar o'lkani arab istilosiga qadar mavjud bo'lgan siyosiy tuzumi, ilmiy, harbiy va iqtisodiy salohiyatini aks ettiradi va ilk turkiy-arab integratsiyasiga ham ishora qiladi;
2. Eski turkiy til termin-atamaları – o'lkaga arab istilochilari olib kelgan diniy, madaniy, siyosiy, iqtisodiy va boshqa tur o'zgarishlarni akslantiradi;
3. Eski o'zbek adabiy tili termin-atamaları – fors, arab tilidan o'zlashgan terminlar interpretatsiyasi hamda turkiy atamalar aralashmasidan hosil bo'lgan;
4. Sobiq sho'ro davrida shakllangan termin-atamalar – jadal sanoatlashuv, kommunistik g'oya targ'iboti, ilmiy-texnik taraqqiyot, rus tilidan o'zlashgan qisqartmalar bilan xarakterlanadi;
5. Mustaqillik davri termin-atama sistemasi – tarixiy atamalar rekonstruksiya, axborot texnologiyalarining singdirilishi, xalqaro siyosiy terminlarning o'zlashtirilishi kabi omillar vositasida shakllandi;
6. Globallashuv va integratsiya shart-sharotidagi termin-atamalar – internet platformasi taraqqiyoti, xalqaro iqtisodiy, madaniy, siyosiy aloqalar jadallashuvi natijasida o'zlashayotgan, tarjima qilinayotgan va moslashtirilayotgan atamalardan tashkil topadi.

Albatta, bu davriy tasnif yana kichik oraliq davrlarga ajratilishi mumkin. Oraliq kichik davrlar bir yirik bosqichdan ikkinchisiga o'tish ko'prigi vazifasini bajaradi. Terminologiyani shakllantirishda adekvat yondashuv dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda yangi so'zlarni shunchaki o'zlashtirmasdan shu ma'noga mos o'z tilida tayyor bo'lgan leksemalardan foydalanish maqsadga muvofiq. O'z tilimizda mavjud leksemaga ko'zda tutilgan ma'noni to'liq qamrash, qisqa va jarangdorlik talablarini qo'yish lozim. Agar asl termin bir so'zdan iborat bo'lib o'zbekchada faqat so'z birikma vositasida ifodalansa bunda ekvivalentlik tamoyili buziladi. Shuningdek, xalqaro miqyosda qabul qilinib ommalashib ulgurgan terminlarni aynan o'zlashtirish yoki xalqaro termin asosiga o'zbekcha qo'shimchalar qo'shish ham keng qo'llanadigan amaliyotdir. Terminni o'zlashtirish amaliyoti faqat yangi tarixiy davrga oid degan yangilish fikr mavjud. Bil'aks, tarixiy manbalarning dalolat qilishicha qadimiy turkiy tilda ham o'zlashma terminlar mavjud bo'lgan. Sof turkiy tub so'zlardan tashqari qadimiy turkiy tilda xitoy (tegin – shahzoda), sug'd (kent - shahar) va sanskrit tilidan (cerig/ cerik - armiya) kirgan termin-atamalar uchragan. Sanskrit va xitoy tilidan o'zlashgan atamalar vaqt o'tib muomaladan chiqib ketgan. Sug'd tilidan o'zlashgan terminlar esa atama maqomida emas, balki mavjud so'zlarning sinonimi sifatida hanuzgacha qo'llanishi kuzatiladi. Masalan, atamashunoslar sug'd tilidan o'zlashgan "qatun" termin-atamasi qadimda "malika" ma'nosini ifodalagan haqida to'xtalishadi. Zamonaviy o'zbek tilida bu so'z fonetik tarkibi o'zgarib "xotin" shakliga keldi va unda semantik siljish amalga oshib, turmushga chiqqan ayol ma'nosini ifodalaydi, ya'ni termin-atama maqomini yo'qotib oddiy leksik birlikka aylangan. Zotan so'zning siyosiy-aristokratik ma'nosi asrlar davomida yo'qolib ketdi. Qadimgi turkiy tilda mavjud bo'lgan harbiy, siyosiy, ijtimoiy va boshqa turli terminlarni hozirgi leksik sath tarkibiga nisbatan to'rt turga ajratish mumkin. Bular tegin – shahzoda, yabgu – vazir kabi istemo'ldan chiqib ketgan so'zlar, elci – elchi kabi termin-atama sifatida saqlanib qolgan so'zlar, *sart* – *savdogar* kabi haqorat tusini kasb etgan, tor nutqiy doirada qo'llanuvchi so'zlar hamda *yolci* – *sardor* (hozir: *yo'lchi*) kabi ma'no tarkibida semantik siljish yuz bergan sobiq termin-atamalardir.

3. MUHOKAMA

Terminlar masalasi muhokama qilinganda olimlar ikki guruhga ajraladi. Bir guruh olimlar imkon qadar mavjud lug'at bazasidan so'z olish yoki yasash tarafdori bo'lsa, boshqa bir guruh olimlar o'zlashma so'zlar integratsiyasini yoqlaydi. Shuni ta'kidlash joizki, birinchi guruh kabi izolyatsiyon pozitsiyada turish doim ham to'g'ri yechim emas. Bunga tarixiy misol sifatida Usmonli imperiyasi qulagach, Turkiya jumhuriyatida amalga oshgan keskin til reformasini olish mumkin. Mamlakat arab imlosidan voz kechib, lotin alifbosini tanladi. Shu bilan birga arab, fors tillaridan o'zlashgan istilohlar imkon qadar turkcha variantiga o'zgartirildi. Aynan bir tub so'z mavjud bo'lmasa, tub so'z+affiksatsiya yoki birikmalar bilan almashtirildi. Natijada, turk tili soflashish bilan birga yirik leksik tajribadan ayrildi.

Til – jonli fenomen, undagi bir terminni yulib tashlash yoki biror atamani majburan singdirish absurd g'oya. Termin integratsiyasi va yangi termin shakllanishi tabiiy nutqiy ehtiyoj yuzasidan bo'lishi shart. Siyosiy tuzum o'zgarishi, ekstralingvistik ta'sir omili ham terminologiyada katta ahamiyat kasb etadi. Ya'ni bir tilda atamalar paydo bo'lishi faqatgina nutqiy ehtiyoj emas, balki siyosiy bosim yoki madaniy integratsiya bilan shartlanishi mumkin. Biroq terminning saqlab qolinishi, nutqda faol bo'lishi faqat so'zlovchilarning shu terminga nisbatan nutqiy ehtiyoji in'ikosi bo'ladi. Qadimgi turkiy, eski turkiy, eski o'zbek va zamonaviy o'zbek tillaridagi terminlarda mana shu prinsip o'z aksini topgan. Ya'ni terminlar tabiiy ravishda ma'no siljishiga uchragan, saqlanib qolgan yoki iste'moldan chiqib ketgan. Atamashunos H.Dadaboyev tarixiy terminologiyada aksariyat hollarda turkiy atamalar miqdori o'zlashma terminlarga teng bo'lgani yoki undan ortiq bo'lganini ta'kidlaydi – Nosiruddin Burhoniddin Rabg'uziyning “Qisasi Rabg'uziy”, Mahmud Koshg'ariyning “Devoni lug'otit turk” hamda Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati leksik tarkibi ushbu fikrni to'la asoslaydi.

Arab, fors tillari bilan aloqalar natijasida boyigan va o'z qiyofasini saqlab qolgan tilimiz 18 asrdan boshlab rus tili vositasida jahon terminologiyasi bilan yuzlashdi. Chor Rossiyasi davrida ma'muriy hududiy birliklar nomi ruschalashdi, *cherkov*, *cho't* kabi so'zlar fonetik o'zgarishlar bilan o'zbek tili lug'at tarkibidan muqim o'rin egalladi. XX asrga kelib o'zbek terminologiyasida o'zlashma so'zlar miqdori keskin ortdi. Bu vaziyat butun dunyoda jadallashgan fan-texnika taraqqiyoti ortidan yuzaga keldi. Sanoatlashuv va turli jabhalardagi mexanizatsiyalashuv sababli o'zbek tiliga rus tili orqali yangi terminlar kirib keldi. Transport vositalari nomlari, ilmiy terminlar rus talaffuz me'yorlari asosida qabul qilindi. Bu esa o'zbek tilida so'zlashuvchilarning yuqori darajadagi artikulyatsion imkoniyatlarini isbotlab berdi. To'g'ri, norasmiy doiralarda, og'zaki nutqda bu so'zlar buzib talaffuz qilinsa-da, adabiy til me'yorlariga ko'ra o'zlashgan til manbasidagi talaffuz shakli saqlab qolindi. Masalan, o'zbek fonologiyasiga yumshoq “t” tovushi *telegraf*, *televizor* terminlari bilan kirib keldi. Ushbu davrda fan-texnikaga oid terminlardan tashqari siyosiy atamalar o'zlashuvini ham kuzatamiz. Ayrim siyosiy va ma'muriy termin-atamalar tarjimai taklif etilgani holda (*издательство* – *nashriyot*), boshqa terminlarning o'zbek tilida muqobili bor holda ruscha variantga o'tildi (*министр*, *колхоз совхоз*). Qolaversa, ushbu davr mobaynida o'zbek tilida qisqartma nomlar ommalashdi, aksariyat hollarda bu nomlar o'zbekchalashtirilmasdan rus tilida qanday bo'lsa shu shaklda qabul qilingan.

Mustaqillik davri termin sistemasini shartli ravishda ikkiga bo'lish mumkin. Birinchidan terminlar mustabit tuzumdan qolgan ma'muriy, siyosiy atamalar o'rniga tarixiy termin-atamalar singdirildi. Masalan, *область* – *viloyat*, *район* – *tuman*, *министр* – *vazir*, *гражданин* – *fuqaro* shaklida o'zgartirildi. Fan-texnikaga oid terminlar o'zgarishsiz qoldi – *kompyuter*, *divident*, *kredit* kabi yangi texnik hamda fan-texnika, iqtisodiyotga oid yangi terminlar, termin-atamalar singdirildi. Bu masalada O'zbekiston mutlaq izolyatsiya yo'lini tanlamadi. Garchi istiqloqlarning ilk yillarida samolyotni *tayyora*, aeroportni *tayyoragoh*, avtobusni *ko'po'rindiq* deb atash takliflari ilgari surilgan. Biroq mamlakatning xalqaro miqyosdagi integratsiyasini ko'zda tutgan holda absolyut izolyatsiyani yoqlovchi takliflar amalda tasdiqlanmadi.

Hozir mamlakatimiz taraqqiyotning tubdan yangi bosqichi, globallashuv va integratsiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Xalqaro munosabatlar axborot texnologiyalari va savdo-sotiq, iqtisodiy hamkorlik asosiga qurilyapti va tilimizda mazkur sohalarida keng qo'llanuvchi terminlar o'zlashuvi kuzatilmoqda. Internet platformasining yaratilishi nafaqat o'zbek tiliga balki dunyoning barcha tillariga yangi terminlar kirib kelishini anglatdi. Internetga oid terminlar bizga dastlab rus tilidan, so'ng bevosita ingliz tilidan o'zlashdi. Terminlarning tarjimai, adaptatsiyasi va nutqqa muvaffaqiyatli singdirilishiga misol qilib *email* – *elektron pochta*, *at* – *kuchukcha*, *web site* – *veb sayt*, *social network* – *ijtimoiy tarmoq* kabi istilohlarni misol qilish mumkin. Siyosiy-ma'muriy terminlardan *road map* – *yo'l haritasi*, *infrastructure* – *infratuzilma*, iqtisodiy termin *investment* – *investitsiya* nutqimizda faol qo'llanmoqda. Tarjima qilingan, transliteratsiya vositasida moslashtirilgan, sof o'zbek tilidagi leksema bilan atalgan terminlar adekvatligi ularning tizmiyligi, uslubiy neytralligi, kontekstga ega emasligi bilan belgilanadi.

Barcha bosqichlardagi terminlar, termin-atamalar genetik va mazmunan tarixiy-an'anaviy terminlar, yangi o'zlashgan terminlar hamda o'zbek tili dervatsion shakllari vositasida hosil qilingan birliklarga ajratilishi ma'lum. Terminologiya sirasida uch guruhga oid birliklarning mavjudligi masalaga serqirra yondashuvni anglatadi. O'zbek tilidagi zamonaviy terminlar ham aynan shu genetik tasnifga mos keladi. Fan-texnikaga oid terminologiya o'zlashgan (xalqaro e'tirof etilgan) birliklardan tashkil topgani holda, ijtimoiy-siyosiy, ma'muriy jabhadagi terminlar aksariyat hollarda tarixiy-an'anaviy genetikaga ega. Demokratik tuzumga xos ayrim terminlar bu

qonuniyatdan istisno qilinadi, ya'ni prezident, deputat, senator va partiya kabi atamalar xalqaro standartlar asosida aynan qabul qilingan. Mustaqillikdan so'ng o'zbek tili terminologiyasiga qator siyosiy-ijtimoiy mazmundagi istilohlar kirib keldi. Milliy g'oya, mafkura, ma'naviyat, milliy mentalitet kabi terminlar dastlab ta'lim, ommaviy axborot vositalarida faol qo'llanilgan bo'lsa, bugungi kunga kelib bu so'zlar mazmuni barcha uchun birdek tushunarli, universal mazmun kasb etdi. Ta'lim sohasida kirish testlari, davlat granti, to'lov shartnoma kabi terminlarning mustahkam o'rin egallagani, qishloq xo'jaligida tomchilatib sug'orish, klaster istilohlarining ommalashuvi islohotlarning terminologik dalolati sifatida baholanishi mumkin. Zamonaviy terminlar genetikasi milliy, xalqaro o'zlashma neologizmlar, moslashtirilgan tarjima va to'liq tarjima qilingan istilohlar guruhlariga tasniflash mumkin. Terminlar tasnifini amalga oshirishda ularning tilga kirib kelish, shakllanish sabablariga ishora qiluvchi omillarni tartiblash lozim. Shu asosida aynan qanday terminlar o'zlashishi haqida birlamchi xulosa shakllanadi. Masalan, o'zbek terminologiyasi taraqqiyotining bosqichlarida harbiy istilolar va diniy omil asosiy kontributor sifatida gavdalanadi. Turli tamaddun vakillari amalga oshirgan mustamlaka siyosati davrida harbiy, ma'muriy terminlar o'zgarib turishi an'anaga aylangan. Turli tillardan, turli davrlarda o'zlashgan terminlar muayyan paytga kelib bir-birining variantdoshi sifatida qo'llangan. Bunday terminologik variativlik atamaning asos me'zonlaridan biri yakka-putur yetkazsa ham terminlar orasida sinonimiya hodisasi uchrab turadi. Masalan, tilimizda mavjud *xoqon*, *xon*, *amir* leksemalari muayyan davrlarda ma'muriy termin-atama maqomida bo'lgan, hozirda tarixiy turdosh leksema maqomidagi ushbu so'zlar o'zaro variantdosh deb qaraladi. Garchi terminlar yuridik va davriy mansubligiga ko'ra farqlansa ham "oliy rahbar" semasi bilan bir-birining sinonimiga aylanadi. Davriy tasnifdan tashqari tildagi terminlar asos gipersemasi, shakliy xususiyatlari, genetikasiga ko'ra ajratilishi mumkin. Terminlar o'zlashma yoki tilning o'z qatlamidan yuzaga keladi. Bunda muayyan turdosh ma'noni anglatuvchi leksik sath elementi nominativ xarakter kasb etib termin ma'nosini ifodalay boshlaydi.

O'zbek terminologiyasi jahon tilshunosligidagi ayni tarmoq bilan parallel ravishda XX asr boshlarida shakllandi. Rus lug'atchiligi andozalariga asoslanib yaratilgan O'zbek tilining izohli lug'atida yangi terminlarning aksariyati baynalminal yoki rus tilidan o'zlashgan birliklar ekani namoyon bo'ladi. Terminlarni qabul qilish yondashuvi 1989-yilda qabul qilingan "Davlat tili haqidagi" qonun bilan o'zgarishga yuz tutdi. Baynalminal terminni olib kirish zaruratini asoslash, agar o'zbek tilida ushbu terminning muqobili bo'lsa unda o'zbekcha ekvivalentni qabul qilish masalasiga alohida urg'u berildi. Shu davrdan boshlab o'zbek tili terminologiyasi milliy til leksik sathiga murojaat qilishni ustuvor vazifa deb belgiladi. Istiqlol yillari davomida davlatning xalqaro jabhadagi integratsiyasi masalasi kun tartibiga chiqdi. Globallashuv tomon bosilgan qadamlar tilimizda ham o'z aksini topdi. O'zbek tiliga ingliz tilidan o'zlashgan terminlar, termin-atamalarni olib kirish terminologiya uchun me'yoriy hodisaga aylandi. Yangi terminlar, termin-atamalar bilan birga ular ifodalagan tushunchalar ham lisoniy tasvirimizning bir qismiga aylanib bormoqda. Terminologiya qarshisidagi an'anaviy vazifalar terminni qabul qilish, nutqqa singdirish tamoyillarini standartlashtirish, terminologik manbalarni muntazam yangilab borish, termin tarjimasi va adaptatsiyasi masalalarini o'rganishdan iborat. O'zbek tili terminologiyasi ham ushbu bosqichlarni bosib o'tib terminlarni shakllantirish nazariyasi, tasniflash tamoyillari va nutqqa kiritish mexanizmlarini ishlab chiqdi. Hozirda bu vazifalarga yondosh talablar qo'shilib terminologiya sohasiga zamonaviy axborot texnologiyalarini olib kirish, terminlar yaratish jarayonini avtomatlashtirish taqazo qilinmoqda. Bugungi kun terminologiyasi turli mamlakat va xalqlar orasidagi madaniy, tijoriy va boshqa tur aloqalarni akslantirishi lozim. Shu sababdan terminlarni nutqqa singdirishda etnik, milliy-madaniy, irqiy inklyuzivlik tamoyillariga amal qilish talab etiladi. O'zbek amaliy tilshunosligi qarshisida zamonaviy terminologik glossarylar yaratish, terminlar korpusini shakllantirish kabi masalalar mavjud bo'lib ularning yechimi sistem-struktur yondashuv asnosida bo'ladi. Bunda mavjud terminologiyani tizimlashtirish, unifikatsiyalash va teglash kabi bosqichlarning ibtidosi termin leksikasini semantik tahlil qilish, elementlar ma'no munosabatlarini aniqlashdan boshlanadi. Tarixiy-an'anaviy terminologiyani aniq davriy chegaralangan leksika deb bo'lmaydi. Ushbu so'zlar umumadabiy tilda ham, sohaviy termin sifatida ham qo'llanishi kuzatiladi. Shu nuqtada aynan tarixiy-an'anaviy leksikaning umumadabiy til bilan bog'liqligi haqida alohida to'xtalish lozim. Aynan tarixiy-an'anaviy leksika o'zining qo'llanish davrining uzoqligi sabab umumadabiy tilda ommalashgan, keng qo'llanilmoqda. Bundan kelib chiqadiki, ishlatish davrining uzoqligi ham terminologiyani tobora umumiste'mol leksikasiga yaqinlashtirib boradi. Tarixiy-an'anaviy terminlar tayyor til birliklari hamda maxsus nom tarzida yasalgan so'zlarga taqsimlanadi. Aynan tayyor til birligi sifatida qabul qilingan leksemalar sirasida umumiste'molga o'tgan birliklar ko'p uchraydi. Masalan, *yulduz*, *daryo*, *g'oz*, *tomir*, *quyosh*, *oy*, *poyga*, *bek* kabi leksemalar dastlab predmet, hodisa, shaxs nomini atovchi umumiste'mol so'zi bo'lish

bilan birga nuayyan ilmiy kontekst, tarixiy manba va hujjatlarda termin o'laroq qo'llanadi. Sanab o'tilgan manbalarda ushbu leksemalarning muqobilsiz, takroriy qo'llanishi ularni termin sifatida tavsiflash uchun asos bo'ladi. Odatda umumiste'mol so'zining terminga aylanishi uchun unda muayyan semantik o'zgarish sodir bo'lishi kerakligi ta'kidlanadi. Biroq bu aksioma doim ham to'g'ri bo'lavermaydi. Masalan, qator tarixiy-an'anaviy terminlarning umumiste'mol va terminologik ma'nosi bir-birini aynan takrorlaydi: *temir; elchi, amir; ko'l, dengiz, chorva, qochoq, so'roq, qo'riqchi*. Semantik siljish bo'lmasa, umumiste'mol ma'nosi o'zgarishsiz qolsa, unda nega ushbu leksemalar tarixiy-an'anaviy termin o'laroq sanab o'tiladi? Termin – so'zi mohiyatan chegaralanganlikni bildiradi: bilim yoki faoliyatning maxsus sohasiga doir tushunchani ifodalovchi so'z yoki so'z birikmasi degan izoh terminning semantik xususiyatini tavsiflaydi. Biroq bu chegaralanganlik faqat semantik emas leksemalarning qo'llanishini ham o'z ichiga oladi. Bir umumiste'mol leksemasi terminga aylanishi uchun u muayyan sohada me'yoriy leksik birlik bo'lishi, hech qanday variantdoshsiz muntazam qo'llanishi lozim. Og'zaki nutqda *xon* va *amir* leksemalari kezi kelganda o'rindosh bo'lib ketsa, diplomatik, ijtimoiy-siyosiy, tarix va ma'muriy sohada bu istilohlar qat'iy farqlanadi.

Juft so'zlar turkiy til leksikasining salmoqli ulushini tashkil etadi, aynan juft va takroriy so'zlarning ko'pligi turkiy tillar oilasi leksikasini boshqa tizimli tillardan farqlaydi. Xususan, german tillari, slovyan tillari terminologiyasida juft leksemalar uchramaydi. Aynan turkiy tillar oilasida bunday o'ziga xoslik hatto zamonaviy terminologiyada ham saqlanib qolgan – hujjatlarda *oldi-sotdi, ota-ona, qurol-yaroq* kabi juft terminlar uchraydi. Demak, juft terminlarni o'zbek terminologik leksikasining o'ziga xos elementi deb e'tirof etilishi mumkin. O'zlashma terminlar o'zaro birikib boshqa terminni hosil qilish holatlari ham uchraydi, o'zbek tilida ushbu terminlar morfologik shakl yasovchilar bilan moslashtirilgan yoki shunoqligicha qabul qilingan: *kvant fizikasi, molekulyar biologiya, radioaktiv element, morfologik kategoriya, Rixter shkalasi, lingvistik metod* va h.k. O'zbek tili so'z yasovchi qoliplari negizida shakllangan leksikadan iborat terminologiya o'zlashmalarning o'zbek tiliga morfologik moslashtirilishi yoki o'zbek tilidagi o'zaklardan yasalgan so'zlardan iborat. Aynan mana shu tur terminologiya derivatsion jihatdan alohida tadqiq obyekti bo'lishi mumkin. O'zbek terminologiyasi morfologik turkum jihatdan boshqa tillar bilan lingvistik umumiyat namoyon etadi – tilimizdagi terminlarning aksari ot, sifat, ravish va fe'l turkumlariga oid. Ot turkumidagi terminlar tarkibida quyidagi affikslar yasovchi funksiyasini bajaradi.

4. OT TURKUMIGA MANSUB TERMINLAR TARKIBIDAGI AFFIKSLAR

-chi	-bon+lik	-parvar+lik	-lash	-noma
-roq+lik	-vor+lik	-parast+lik	-lashtirish	-yot
-chan+lik	-gar+lik	-soz+lik	-cha	-dosh
-li+lik	-dor+lik	-furush+lik	-kor+lik	-shunos
-qoq+lik	-do'z+lik	-xon+lik	-boz	-paz
-(i)sh+lik	-kash+lik	-xo'r+lik	-don	-dor

Ushbu termin yasovchi affikslarning so'z semasining uslubiy jihatiga izchil aloqasi bor. Ularni fan-texnikaga oid sof ilmiy termin yasovchi qo'shimchalar va ijtimoiy-amaliy sohalarga oid atamalar yasovchi affikslarga ajratish mumkin – *-boz, -paz, -furush, -soz, -parvar, -parast* kabi yasovchilar otdan shaxs kasbiy faoliyati, xarakteriga oid atamalarni yasaydi. Tilshunos olim H.Dadaboyev *-parvar* affiksidan quyidagi terminlar yasashini ta'kidlaydi: *kambag'alparvar, millatparvar, insonparvar, vatanparvar, xalqparvar, yetimparvar, yurtparvar*. Bu leksemalarda *-parvar* affiksi ijobiy ma'no kasb etib, termin uslubiy jihatdan neytral bo'lishi kerak degan tamoyilni chetlab o'tadi. Bu atamalar ijtimoiy-ma'naviy aspektda qisman terminologik xarakter kasb etishi, jumladan o'quv yurtlaridagi ma'naviyat darslarida muqobilsiz termin sifatida qo'llanishi mumkin, albatta. Biroq bu so'zlarni aynan uslubiy neytral emasligi sababli termin deb bo'lmaydi. Zotan, terminning uch asosiy xususiyati deb motivlanganlik, ekspressivlik hamda uslubiy neytrallik ta'kidlanadi. Birinchidan, termin aniq motivkanganligi uning shaffof semantik strukturasi, tushunarli va barcha tillar uchun umumiy terminologik qiymatga egaligi bilan belgilanadi. Butun dunyo tillarida umumiy bo'lgan universal terminlar uslubiy neytralligi bilan ajralib turadi. Ushbu terminlarning o'zagiga tayanib ko'plab boshqa terminlar hosil qilish imkoniyati, terminlarning semantik

keng qamrovi ularning ekspressivligini anglatadi. Yuqoridagi soʻzlar esa qoʻllanish kontekstiga koʻra keng imkoniyatlarga ega boʻlsa ham, aynan uslubiy xoslanganligi sabab neytral hujjatlarda, ilmiy manbalarda uchramaydi. Yana bir affiks *-parastlik* ishtirokida shakllangan leksemalar esa salbiy stilistik maʼno kasb etadi. *Butparastlik, otashparastlik, mansabparastlik, shaxsiyatparastlik, millatparastlik, huquqparastlik* kabi leksemalar termin deb eʼtirof etilsada, ushbu soʻzlarning barchasida aynan salbiy mazmun yaqqol koʻzga tashlanadi. Bir tomondan, tarix va dinshunoslik fanlarida otashparastlik, budparastlik kabi atamalar qoʻllanadi – shuning uchun ushbu soʻz yasovchi qoʻshimchani termin hosil qiluvchi deb taʼkidlash mumkindek koʻrinadi. Biroq masala mohiyatiga chuqurroq nazar tashlasak, Budparast, otashparast soʻzlari oʻrnida boshqa dinning muqaddosotlari nomi va +parast qoʻshimchasi qoʻshilganda qanday taasurol shakllanishi haqida oʻylash lozim. Har qanday eʼtiqod vakili bunday salbiy konnotatsiyani qabul qilmaydi. Shu sababdan *-parast* affiksi vositasida hosil boʻlgan teologik terminlarni barcha eʼtiqod vakillari uchun birdek neytral, bagʻrikenglik tamoyilini buzmaydigan deya olmaymiz. Shuningdek, qoʻshimchalar termin yasash bilan birga umumisteʼmol leksemalarini yasashda ham faol qoʻllanishi mumkin. Aynan affiksga koʻra soʻzlarni termin deb umumlashtirish nooʻrin. Shunday ekan, muayyan affikslarni aynan termin yasovchi deb qarash toʻgʻri emas.

5. XULOSA

Leksema muayyan affiks vositasida yasalgan holda lisonda mavjud boʻladi, ushbu birlik keyinchalik terminologik maʼno kasb etadi. Oʻzbek zamonaviy terminologiyasining katta guruhi oʻzlashma oʻzak hamda oʻz qatlam soʻz birikuvidan hosil boʻlgan. Oʻtgan asrdagi izchil sanoatlashuv va hozirgi jadal texnik taraqqiyot terminlar tarkibida ham oʻz aksini topgan. Zotan, *avia-*, *avto-*, *agro-* kabi oʻzaklarga qoʻshilgan oʻzbekcha leksema asoslari oʻzbek ilm-fanining global integratsiyasidan dalolat beradi. *Aviachiya, avtooyina, agrotijorat, geosiyosat, gidroquvvat, infratuzilma, mikromaydon, makroiqtisodiyot, radiotoʻlqin, teletaqdimot, fotohisobot* kabi leksemalarni qoʻshma yoki chiqiziqcha bilan alohida ajratib yozish mumkin. Mana shunday batafsil izohlar, tizimli yondashuv natijasida qisqa loʻnda konseptual tavsiflar shakllanadi. Etimologiya haqidagi maʼlumot muayyan terminning asl fonetik qolipini koʻrsatib oʻzbek tilida qabul qilingan transliteratsiya shakli bilan qiyoslash imkonini beradi. Asnoda oʻzbek tilida terminlar transliteratsiyasi mexanizmlari yaqqollashib, qonuniyatlar yuzaga chiqib boshlaydi. Dastlabki maʼno izohi bilan hozir aktual maʼno izohini yonma-yon qoʻyganda leksema lugʻaviy maʼnosida semantik siljish boʻlgan yoki boʻlmaganligi ayon boʻladi. Fan tarmoqlari doirasidagi tasnif esa bir terminning qoʻllanish koʻlamini aniqlash, unda kontestual maʼno imkoniyatlari qay darajada ekanini bilish imkonini yaratadi.

ADABIYOTLAR

1. Cabré M. (1999). *Terminology: Theory, Methods, and Applications*. John Benjamins Publishing.
2. Дадабаев Х. (2015). *Лексико-генетические особенности узбекской терминологии*. Лингвист. Тошкент.
3. Даниленко В. (1971). *Об основных лингвистических требованиях к стандартизируемым терминам*//Семантические проблемы языков науки, терминологии и информатики.
4. Dadaboyev, Hamidulla. (2019). *Oʻzbek terminologiyasi*. Toshkent.
5. Галеева, А. (2021). “Языковая реформа Ататюрка и её феноменальный успех”. *Молодой ученый*. 1 (343), 121-123.
6. Vohidov R., Eshonqulov N. (2006). *Oʻzbek mumtoz adabiyoti tarixi. I-qism*. Toshkent: Oʻzbekiston yozuvchilar uyushmasi.
7. Гринев С. (2021). *Теория языка. Антропологистика: учебное пособие*. Москва: ВКН.
8. Nematov M. (2023). «Oʻzbek tili terminologiyasi muammolari». *Current Approaches and New Research in Modern Sciences*, 2(4), 46–53.
9. Madvaliyev A. (2017). *Oʻzbek terminologiyasi va leksikografiyasi masalalari*. Toshkent: Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi.